

Nezaplnitelná mezera v životopise

Pozadí, praxe a důsledky nucené germanizace dětí ze střední a jihovýchodní Evropy a Sovětského svazu za druhé světové války

ISABEL HEINEMANN

Výzkum násilné germanizace dětí odebraných biologickým rodičům komplikuje nedostatek písemných pramenů i svědectví obětí. Tyto děti, umístěné v ústavech a následně předané německým pěstounům, byly často velmi malé, takže si tuto traumatickou část svého života nezapamatovaly. Mnohým z nich pak způsobilo další trauma poválečné odebrání od pěstounů a přesun k rodičům či příbuzným do vlasti.

● Během druhé světové války se desetitisíce dětí staly obětí nacistické politiky násilné germanizace. Tyto děti, které zpravidla neměly německé státní občanství, byly odebrány svým rodičům a příbuzným nebo uneseny z dětských domovů v okupovaných zemích, aby z nich byli v Německé říši vychováni Němci. Pocházely především z Polska, ale také ze zemí Sovětského svazu,

Ke germanizaci dětí ukradených na okupovaných územích využívali nacisté infrastrukturu již před válkou založeného spolku Lebensborn, který měl za úkol pomáhat svobodným matkám (foto: Profimedia)

Říšský vůdce SS Heinrich Himmler (vpravo) byl hlavním strůjcem politiky násilného odebrání děti na Němci obsazených územích a jejich následné germanizace. Na snímku z roku 1942 je zachycen během pobytu na Ukrajině. (foto: ČTK)

z Protektorátu Čechy a Morava a ze Slovinska.

Strůjcem celé myšlenky a hlavní odpovědnou osobou se stal říšský vůdce SS Heinrich Himmler. SS koordinovala evidenci, odebrání a poněmčování dětí, pro které to byl rozhodující, většinou velmi násilný zásah do života. Byly vytrženy ze svých rodin a dosavadního života, přes různé mezistanice odvezeny do Německa a v ideálním případě (z pohledu nacistů) adoptovány německou prorežimní rodinou. V rámci nucené germanizace se musely učit německy, dostaly německá jména

i novou existenci například jako údajní sirotci z rodin etnických Němců, čímž měl být utajen jejich původ. Ještě desítky let po skončení války řada z nich pátrala po svých původních rodinách – a tím i po klíčovém prvku své identity. Pro mnoho obětí germanizace to byl bolestivý a ne vždy úspěšný proces.¹

V posledních letech byla publikována řada studií o období nacismu, které se věnují dětem jako obětem války, takzvaným okupačním dětem a válečnému dětství. Zkušenostmi a příběhy poněmčených dětí se však zabývá jen několik málo výzkumů

a většinou se týkají konkrétních stránek problému nebo jednotlivých zemí původu těchto dětí. Tato studie, která osvětluje historické souvislosti a průběh nucené germanizace a zahrnuje i srovnávací aspekty, je rozdělena do tří částí. V první je popsána praxe nucené germanizace jako stěžejní součásti německé rasové a osídlovací politiky za druhé světové války, druhá část se zabývá politikou únosů dětí jako celoevropského fenoménu a třetí pojednává o třech přístupech k životním příběhům násilně poněmčených na základě životopisných vzpomínek a archivních dokumentů.

1 K tomu viz výpovědi pamětníků v KARPIŇSKA-MOREK, Ewelina – WAŚ-TURECKA, Agnieszka – SIERADZKA, Monika – WRÓBLEWSKI, Artur – MAJTA, Tomasz – DRZONEK, Michał: *Als wäre ich allein auf der Welt. Der nationalsozialistische Kinderraub im Polen*. Herder Verlag, Freiburg im Breisgau 2020.

NUCENÁ GERMANIZACE A RASOVÁ POLITIKA

Poněmčování „rasově vhodných dětí“ z okupovaného Polska, Ukrajiny, Běloruska a různých regionů střední a jihovýchodní Evropy bylo ústředním prvkem nacistické rasové a osídlovací politiky, která začala být prováděna v roce 1940 v okupovaném Polsku a od roku 1941 i na okupovaných územích Sovětského svazu. Východiskem byla myšlenka říšského vůdce SS Heinricha Himmlera připravit protivníky o „rasově hodnotné“ děti a dospívající, aby z nich nevyrostly „vůdčí osobnosti“. Tento program odebrání a násilné germanizace dětí popsal Himmler v září 1942 německým policejním velitelům na Ukrajině mimořádně plasticky: „*Nášim úkolem je dostat odsud všechno, co je rasově vhodné. [...] Tyto děti by pro ruský národ, který dnes ztrácí hodně krve, znamenaly neslýchaný přírůstek z hlediska kvantity, a především rasové kvality. [...] Rasově hodnotné děti budou odebrány matkám a převezeny do Německa, nebo pokud jsou matky rasově hodnotné a v pořádku, odveze me je také. Rasově nevhodné děti tu necháme.*“²

Himmler měl jako vůdce SS k dispozici odpovídající mocenský aparát, aby mohl přikročit k tomuto donucovacímu opatření, a to nejen v okupovaném Sovětském svazu, ale po celé Evropě. Hned na začátku války ho Hitler navíc jmenoval říšským komisařem pro upevnění německví (Reichskommissar für die Festigung des deutschen Volkstums, RKFDV) a pověřil ho „poněmčením“ území okupovaných Německem prostřednictvím deportace a přesídlování obyvatel. V Himmlerově „germánské Evropě“ mělo být místo pouze pro toho, kdo splňoval rasové normy

Ukradené děti byly umístěny do domovů spolku Lebensborn. Pokud byly starší, zaměřily do středisek, která sdružovala členy organizace Hitlerjugend v případě chlapců a Bund Deutscher Mädel v případě dívek. (foto: Profimedia)

německého národního společenství, tedy kdo měl „dobrou krev“. Převážná většina lidí z okupovaných území východní Evropy měla být nasazena na nucené práce, vysídlena do odlehklých oblastí na východě nebo zavražděna. Vyvraždění evropských Židů bylo přitom jakýmsi základním kamenem „nového rasového uspořádání“, následovat je měly další skupiny „nežádoucích“ osob.

Zjišťování „rasové hodnoty“ se ujali rasoví odborníci z Hlavního rasového a osídlovacího úřadu SS (Rasse- und Siedlungshauptamt, RuSHA). Mnoho násilně germanizovaných dětí později vzpomínalo na nepřijemná rasová přezkoumávání. Již od začátku třicátých let rasoví odborníci SS koordinovali „selekcí“ kandidátů na vstup

do SS a jejich manželek. Od podzimu 1939 uplatňovali svůj důmyslný vzorový postup u takzvaných etnických Němců z východní a jihovýchodní Evropy, kteří se přistěhovali do Říše a okupovaných oblastí. Od roku 1940 se pak examínátoři zaměřovali i na neněmecké obyvatelstvo vybrané ke „znovuponěmčení“, včetně násilně germanizovaných dětí.

V tzv. rasové kartě bylo pečlivě zdokumentováno celkem jedenadvacet antropologických znaků jako barva očí, tvar nosu nebo lícnicích kostí, které byly následně komprimovány do rasového vzorce a spravovány pomocí moderní Hollerithovy technologie.³ Lidé tak byli zařazeni do rasových skupin od I do IV (zhruba to odpovídalo klasifikaci od „nordické“ po „cizí“ rasu). Tomu, kdo předložil pozitivní rasový posudek, byla přisouzena německá krev a v důsledku toho byl určen ke „znovuponěmčení“. Tento posudek, který získalo pouze mizivé procento lidí z Polska, Sovětského svazu, Protektorátu Čechy a Morava nebo Slovinska, mohl znamenat záchranu před nucenou prací,ylvlastněním, deportací či zavražděním. V případě poněmčených dětí to vedlo k násilnému odloučení od rodičů a příbuzných.

Projekt nucené germanizace dětí se vyvíjel postupně. Již 28. května 1940 Heinrich Himmler ve svém nechvalně proslulém, Hitlerem výslovně schváleném *Memorandu o zacházení s cizí rasou na Východě (Denkschrift über die Behandlung der Fremdvölkischen im Osten)* podněcoval k tomu, aby byly polské děti v Generálním gouvernementu nuceně rasově přezkoumány a ty s „dobrou krví“ posílány do německých škol v Říši.⁴

Plány na poněmčení polských dětí z anektovaných území západního Polska, v první řadě z nové Říšské

² Bundesarchiv Berlin (BArch Berlin), NS 19/4009, Himmlerův projev z 16. 9. 1942 k vůdcům SS a policie v Rusku-jih o „rasově vhodných“ dětech ze Sovětského svazu, s. 178.

³ Tamtéž, NS 2/153, vzor „rasové karty“ SS, l. 108. K tomu podrobně HEINEMANN, Isabel: „Rasse, Siedlung, deutsches Blut“. *Das Rasse- und Siedlungshauptamt der SS und die rassenpolitische Neuordnung Europas*. Wallstein Verlag, Göttingen 2003.

⁴ Denkschrift Himmlers über die Behandlung der Fremdvölkischen im Osten (Mai 1940). *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, 1957, Jahrgang 5, Heft 2, s. 194–198, zde s. 197–198 – viz https://www.ifz-muenchen.de/heftarchiv/1957_2.pdf (citováno k 15. 2. 2023).

župy Povartí, následovaly nedlouho poté. V červnu 1941 vysvětlil Himmler říšskému místodržiteli této župy Arthuru Greiserovi, že je potřeba evidovat „mimořádně rasově vhodné malé děti z polských rodin“ a vychovávat je ve „speciálních, nepřítis velkých jeslích a dětských domovech“. [...] „Po uplynutí jednoho roku je nutné dát tyto děti do bezdětných rasově vhodných pěstounských rodin.“⁵ Tyto plány se záhy staly oficiální politikou. Svým nechvalně známým nařízením 67/I říšský komisař pro upevňování německví Himmler v únoru 1942 přikázal „poněmčení dětí z polských rodin a polských sirotčinců“ a lakonicky k tomu uvedl: „Je třeba poněmčit děti uznané jako cenné nositele německé krve.“⁶ Jejich soupis byl nejprve proveden v Povartí: příslušníci SS tvrdili, že Poláci systematicky polonizují sirotky, jejichž rodiče byli „etničtí Němci“. Tyto děti měly být identifikovány a jako německé děti poslány do internátních škol provozovaných SS nebo do německých pěstounských rodin: „Děti označené na základě rasové a psychologické selekce za vhodné k poněmčení jsou proto ve věku od 6 do 12 let umístovány do internátních škol a ve věku od 2 do 6 let do rodin potvrzených spolkem Lebensborn e. V.“

V praxi to vypadalo tak, že úřady péče o děti a mládež (jugendamty) nahlásily děti a říšský místodržitel v Povartí Arthur Greiser pověřil pobočku Hlavního rasového a osidlovacího úřadu SS v Litzmannstadtu (Lodži) rasovým přezkoumáním. Rasovní odborníci SS vybrali děti klasifikované jako „rasově hodnotné“, zástupci

zdravotního úřadu následně provedli lékařské vyšetření a děti byly poslány do centrálního župního dětského domova v Brockau (Bruczków) v okrese Gostingen (Gostyń) v Povartí. Po přechodné fázi, která sloužila k pozorování dětí, jejich nucenému osvojení

Z výpovědí pamětníků vyplývá, že adopce většinou probíhaly velmi nahodile: německé páry přišly do jednoho z dětských domovů a vybraly si dítě

němčiny a poněmčení jmen, převzal péči o děti spolek Lebensborn e. V. Mladší děti byly nabídnuty prorežimním německým rodinám k adopci nebo pěstounské péči, děti od šesti let měly být vychovávány v německých internátních školách (jednalo se především o chlapeckou školu Deutsche Heimschule für Volksdeutsche v Achernu a v Niederaltaichu). Stejný postup byl o něco později uplatněn i v Říšské župě Gdaňsk-Západní Prusko a v regionu Východní Horní Slezsko.

V Povartí fungovaly kromě domova v Brockau (Bruczków) dětské domovy v Puschkau (Puszczyków) v okrese Posen (Poznaň) a ve městě Kalisch (Kalisz). Další byl v Pogrzebinu (Pogrzebień) v Horním Slezsku.⁸ Mnohé poněmčené děti narozené v Polsku prošly minimálně jedním z těchto dětských domovů, většina z nich dokonce několika. Domovy zpravidla měly vlastní policejní registrační úřad, kde dětem měnili jména a vystavovali falešné doklady. Cílem bylo

znemožnit jejich příbuzným, aby zjistili, kde pobývají. Toto vytváření nových identit zároveň sloužilo k oklamání potenciálních pěstounů nebo adoptivních rodičů ohledně původu dítěte. Z péče spolku Lebensborn e. V. se spousta dětí dostala do německých pěstounských a adoptivních rodin. Z výpovědí pamětníků vyplývá, že to většinou probíhalo velmi nahodile: německé páry přišly do jednoho z dětských domovů a vybraly si dítě nebo měly možnost požádat o jeho přidělení. Motivací mohla být nejen bezdětnost, ale i ztráta vlastního dítěte v důsledku nemoci, nehody či smrti ve válce.⁹

NÁSILNÉ ODEBÍRÁNÍ DĚTÍ JAKO CELOEVROPSKÝ FENOMÉN

Děti ovšem nebyly násilně vytrhávány z rodin, vyšetřovány rasovými odborníky a převáženy do Německa pouze na okupovaném západě Polska. K systematickým krádežím dětí příslušníky SS, které vedly k obvinění z „únosů dětí cizí národnosti“ v osmém následném norimberském procesu (1947–1948), docházelo i v Generálním gouvernementu (v centrálním Polsku pod německou okupací), dále v Protektorátu Čechy a Morava, v Bělorusku, na Ukrajině a ve Slovinsku, v menší míře též v okupovaných zemích západní Evropy.

Přesná čísla jsou těžko zjistitelná, ve světle dostupných (neúplných) dokumentů se mi jeví jako poměrně pravděpodobný odhad cca 50 tisíc dětí (20 tisíc z Polska, 20 tisíc ze Sovětského svazu, 10 tisíc ze střední

5 BArch Berlin, NS 19/2621, Pokyny H. Himmlera říšskému místodržiteli Greiserovi, 18. 6. 1941.

6 Tamtéž, NS 2/58, Nařízení č. 67/I říšského komisaře pro upevnění německví (podepsáno SS-Gruppenführerem Greifelttem) o poněmčení dětí z polských rodin a polských sirotčinců z 19. 2. 1942, s. 102–106.

7 Tamtéž, NS 2/152, Dopis šéfa Rasového úřadu SS (podepsán v zastoupení SS-Obersturmführerem Hardersem) vedoucím poboček a pobočkám o poněmčení osiřelých dětí cizí rasy – poněmčení jmen z 17. 9. 1942, s. 93.

8 Výpovědi pamětníků z jednotlivých dětských domovů viz KARPIŇSKA-MOREK, Ewelina – WAŚ-TURECKA, Agnieszka – SIERADZKA, Monika – WRÓBLEWSKI, Artur – MAJTA, Tomasz – DRZONEK, Michał: *Als wäre ich allein auf der Welt. Der nationalsozialistische Kinderraub im Polen.*

9 K tomu viz např. životní příběh Hermanna Lüdekinga, který se narodil v Lodži jako Roman Rozatowski a kterého si jeho pozdější pěstounka vybrala v dětském domově Lebensbornu „Sonnenwiese“ v Kohren-Sahlis v Sasku. Ona sama byla vedoucí Svazu německých dívek (Bund deutscher Mädel, BdM) v Ostwestfalen-Lippe, její muž byl členem SS, jejich syn padl v 21 letech ve válce. Tamtéž, s. 216–223.

Děti, které nespĺňovaly rasová kritéria, se možnost germanizace netýkala. Záběr z likvidace varšavského ghetta, 1943. (foto: Profimedia)

a jihovýchodní Evropy).¹⁰ Oficiální polské odhady uvádí, že jenom z Polska bylo do Německa a do anektovaných oblastí v rámci politiky nucené germanizace převezeno 200 tisíc dětí. Vychází přitom ze zjištění Romana Hrabara. Toto číslo se mi zdá příliš vysoké a nekoresponduje s dostupnými údaji o počtu dětí unesených z Polska a polských dětech repatriovaných po válce z Německa.¹¹ Problematické je i to, že do tohoto počtu byly zahrnuty i děti nucené nasazených.

Dalším dokladem celoevropské dimenze organizovaných krádeží dětí

za účelem násilného poněmčení je evidence a selekce údajných „dětí partyzánů“. Z Polska, Protektorátu Čechy a Morava a ze Slovinska byly mezi lety 1942 a 1944 příslušníky SS odvečeny do dětských domovů v Říši a do německých rodin tisíce dětí údajných partyzánů. Od léta 1942 do začátku roku 1943 bylo podrobeno rasové selekci a následně poněmčeno také minimálně 860 dětí zastřelených nebo uvězněných domnělých partyzánů z území Dolního Štýrska a Horního Kraňska v dnešním Slovinsku.¹²

V Generálním gouvernementu byly odebrány a odvezeny do Říše

rovněž děti rodičů klasifikovaných jako etničtí Němci, kteří se odmítali zapsat na Deutsche Volksliste (DVL) neboli Německý národní soupis a být tak evidováni jako etničtí Němci.¹³ V neposlední řadě byly z okresu Zamość do „staré říše“ poslány „rasově vhodné“ děti násilně vysídlených, zavražděných nebo v koncentračním táboře Majdanek vězněných osob: dosud je prokázáno nejméně 4 500 takových případů.¹⁴

To ukazuje, že děti se do centra pozornosti dostávaly v oblastech „ohrožených partyzány“, kde SS, Wehrmacht a policie nemilosrdně vraždily a utlačovaly civilní obyvatelstvo – například ve Slovinsku či Zamości: jednotky SS je pochytily, shromáždily, podrobily selekci a ty, které byly klasifikovány jako „rasově hodnotné“, posílaly k adopci do německých rodin nebo do „internátních škol“ SS. „Nežádoucí“ jedinci byli zavražděni nebo ponecháni svému osudu.

PÁTRÁNÍ PO ŽIVOTNÍCH PŘÍBĚZÍCH

Systematicky analyzovat osudy násilně poněmčených dětí a také motivaci německých pěstounů je velmi obtížné vzhledem k nedostatku pramenů a cílenému utajování totožnosti dětí, z nichž většina byla navíc velmi malá a na svůj původ měla často jen útržkovité vzpomínky. První poznatky zatím přinesly především jednotlivé studie a vzpomínky pamětníků.

Informace o životě a osudech násilně poněmčených dětí však

10 K tomu podrobně viz HEINEMANN, Isabel: „Rasse, Siedlung, deutsches Blut“. *Das Rasse- und Siedlungshauptamt der SS und die rassenpolitische Neuordnung Europas*, s. 508–509.

11 Podle údajů polského Červeného kříže z 30. 6. 1950 bylo k tomuto datu repatriováno ze tří západních okupačních zón Německa 3 404 polských dětí, 83 jich na repatriaci ještě čekalo a u 1 440 dětí byly teprve zpracovávány dokumenty. Viz HRABAR, Roman – TOKARZ, Zofia – WILCZUR, Jacek E.: *Kinder im Krieg – Krieg gegen Kinder. Die Geschichte der polnischen Kinder 1939–1945*. Rowohlt Verlag, Reinbek bei Hamburg 1981, s. 241–242, 333–335.

12 Pro detailní údaje o zdrojích srov. HEINEMANN, Isabel: „Rasse, Siedlung, deutsches Blut“. *Das Rasse- und Siedlungshauptamt der SS und die rassenpolitische Neuordnung Europas*, s. 518–521 a TONE, Ferenc: *Quellen zur nationalsozialistischen Entnationalisierungspolitik in Slowenien 1941–1945*. Obzorja, Maribor 1980, s. 489, 565–566, 615.

13 *United States Holocaust Memorial Museum (USHMM)*, RG-15007, Výnos říšského vůdce SS a velitele německé policie, RKFDV (podepsáno Himmlerem) z 16. 2. 1942 o zacházení s osobami zapsanými v oddílu 4 Deutsche Volksliste, s. 113.

14 MADAJCZYK, Czesław (ed.): *Zamojszczyzna – Sonderlaboratorium SS. Zbiór dokumentów polskich i niemieckich z okresu okupacji hitlerowskiej*, sv. 1. Ludowa Spółdzielnia Wydaniowa, Warszawa 1979, s. 14–15; HRABAR, Roman – TOKARZ, Zofia – WILCZUR, Jacek E.: *Kinder im Krieg – Krieg gegen Kinder. Die Geschichte der polnischen Kinder 1939–1945*, s. 224.

Jedna z obětí násilné germanizace Ingrid von Oelhafen, která byla jako devítiměsíční Erika Matko unesena ze Slovinska (blíže v textu Dorothee Schmitz-Köster *Odebrané a poněmčené* v tomto čísle *Paměti a dějin*). O svém životním příběhu napsala s Timem Tatem knihu *Hitlerovy ukradené děti*, která vyšla česky v roce 2019. Na snímku vlevo je Ingrid se svými adoptivními německými rodiči. (foto: Profimedia)

mohou poskytnout i archivní materiály Mezinárodní pátrací služby (International Tracing Service, ITS) v Bad Arolsensu, nyní Arolsen Archives. Od roku 1945 byly v tzv. indexu pro hledání dětí evidovány „děti bez doprovodu“, jejichž státní příslušnost byla „nejasná“ a které se nacházely ve třech německých západních okupačních zónách. Služba hledání dětí (Kindersuchdienst) Mezinárodní pátrací služby vzešla z Child Tracing Bureau (Služby hledání dětí) Správy Spojených národů pro pomoc a obnovu (United Nations Relief and Rehabilitation Administration, UNRRA 1945–1947) a poté spadala pod Mezinárodní organizaci pro uprchlíky (International Refugee Organization, IRO 1947–1951). Dokumentace a indexy jsou dnes zpřístupněné v Arolsenských archivech.¹⁵ Fond obsahuje více než 55 tisíc spisů o celkem asi

61 tisících neněmeckých dětech, které se po roce 1945 nacházely v německých západních okupačních zónách. Jak ukázaly první studie z mé münsterské pracovní skupiny, kromě dětí nuceně nasazených a obětí holokaustu mezi nimi byly také četné oběti nucené germanizace a deportace.

Podrobné zkoumání celkem dvaceti dětí narozených v Lodži, provedené Franziskou Thole, prokázalo, že se na seznamu Mezinárodní pátrací služby skutečně nachází velký počet poněmčených dětí. Spisy kromě toho poskytly přesný popis postupu násilného poněmčování dětí z Pováří. Důležitým zjištěním je, že téměř všechny děti byly i ke konci války umístěny v německých rodinách, a jen málo jich tedy zůstalo v domovech, jak bylo jinak v rámci nacistické germanizační politiky běžné. To ukazuje, jak vážně SS a odpovědné

úřady přistupovaly k „poněmčování“ zejména dětí, ale také to, že mezi německými páry a rodinami fungoval „trh“ pro tyto pečlivě vybrané „poněmčitelné“ děti.

Po roce 1945 chtěla značná část dětí z tohoto vzorku zůstat v Německu u svých pěstounských rodin, protože už v té době mluvily německy a u pěstounů se cítily dobře. Násilná germanizace tedy byla „úspěšná“, respektive některé děti skutečně našly milující domov. Jen čtyři děti (tedy dvacet procent vzorku) byly repatriovány, ačkoli po osmi z oně dvacítky pátrali polští příbuzní. I tento údaj poukazuje na velmi problematické vyvažování nanejvýš rozdílných zájmů v procesu vyrovnávání se s nacistickou germanizační politikou. Repatriační zájmy polského státu, úkol Mezinárodní pátrací služby objasnit osud nezvěstných osob a obětí

¹⁵ *Arolsenské archivy*, popis archivního fondu Služby hledání dětí – viz <https://digitalcollections.its-arolsen.org/o6o1o2> (citováno k 15. 2. 2023); tamtéž, kartotéka Služby hledání dětí, DE Mezinárodní pátrací služba (ITS), 6.3.2.1; tamtéž, pokus o evidenci nucených adopcí v tzv. Limited Registration Plan mezi lety 1948 a 1951, DE ITS 3.3.1 a tamtéž, aktivity Služby hledání dětí při nalezení unesených dětí DE ITS 6.1.2 6a, 6, 13.

Porodnice v zařízení Lebensbornu v bavorském Steinhoeringu v roce 1938 (foto: ČTK)

nacismu, plány mezinárodního společenství států na návrat násilně přesídlených, zajištění prospěchu a blaha dětí, jejich biologických rodičů, příbuzných a pěstounů se často diametrálně lišily. Regionální pracovníci sociálně-právní ochrany dětí Služby hledání dětí zde působili jako prostředníci různých zájmů ve složité spleti vypořádávání se s následky války, ochrany lidských práv a hospodářských omezení. Každé rozhodnutí o repatriaci bylo učiněno teprve po opakované návštěvě konkrétního dítěte sociálními pracovníky v rámci delšího časového úseku, přičemž se rozhodovalo individuálně případ od případu.

ZKUŠENOST ZTRÁTY

Vzpomínky pamětníků, repatriační spisy a nedávné výzkumy shodně ukazují, jak moc se na životě násilně poněmčených dětí podepsala zkušenost ztráty původní rodiny, traumatizující zážitky ze sirotčinců, zvykání si na nový domov v často přátelských a milujících německých (pěstounských) rodinách a návrat do jim v té době již cizí země původu. Spousta z nich utrpěla hned dvojí ztrátu identity. Nejprve byly děti připraveny o svou polskou, ukrajinskou, českou či slovinskou identitu a původní rodinu. Po roce 1945 pak byly připraveny o identitu podruhé, když přišly o svoji německou adoptivní či pěstounskou rodinu, v níž se mnohé už „zabydly“.

Nezřídkou se u nich dostavil pocit, že nikam nepatří – ani do Polska, na Ukrajinu, do Ruska, Slovinska nebo Československa, kde už jejich příbuzní a blízcí v důsledku nacistické

okupační a vyhlazovací politiky často nebyli naživu, ani do Německa, kam byly odvezeny pod nátlakem a odkud byly po roce 1945 repatriovány. Heinrich/Henryk Kowalczyk z Kielce, který se narodil v roce 1940 v Dachau jako dítě polských nuceně nasazených rodičů a vyrůstal tam v německé rodině jako „německé dítě“ až do své repatriace do Polska v roce 1946, se vyjádřil v tom smyslu, že má celý život pocit, „jako by byl na světě sám“.¹⁶ Vzhledem k tomu, že jeho rodiče byli po smrti a žádné další příbuzné se nepodařilo najít, žil po repatriaci v dětském domově.

Jeho slova mohou vyjadřovat pocity mnoha násilně poněmčených. Hluboké znejistění ale zažívali i ti, kteří se až v dospělosti dozvěděli, že jejich němečtí rodiče nejsou jejich jediní příbuzní a že se stali obětí únosu

a násilného poněmčení. Často pak zoufale pátrali po svých původních rodinách a v důsledku nacistické politiky utajování a skrývání jim ve vlastní biografii zůstala nezaplnitelná mezera.¹⁷

ISABEL HEINEMANN (1971) je docentkou soudobých dějin na univerzitě v Münsteru. Věnuje se dějinám holokaustu, Spojeným

státům ve 20. století, problematice genderu a historii vědění. Vydala například knihu *Wert der Familie. Ehescheidung, Frauenarbeit und Reproduktion in den USA des 20. Jahrhunderts* (Hodnota rodiny. Rozvod, ženská práce a reprodukce ve Spojených státech 20. století). Walter de Gruyter, Berlin 2018.

¹⁶ KARPIŃSKA-MOREK, Ewelina – WAŚ-TURECKA, Agnieszka – SIERADZKA, Monika – WRÓBLEWSKI, Artur – MAJTA, Tomasz – DRZONEK, Michał: *Als wäre ich allein auf der Welt. Der nationalsozialistische Kinderraub im Polen*, s. 297.

¹⁷ Článek přeložila Michaela Reřichová.